

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.131>**А. О. Гудзь**

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0001-6230-4171*

К. В. Бориченко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0003-2837-5982*

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ІЗ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ,
НА ПЕРЕРАХУНОК ПЕНСІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ПІДВИЩЕННЯМ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У статті досліджуються окремі аспекти забезпечення права осіб, звільнених з військової служби, на перерахунок пенсії за вислугу років у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій діючих військовослужбовців. Встановлено, що, проводячи відповідний перерахунок пенсій, територіальні підрозділи Пенсійного фонду України разом із підвищеними розмірами складників грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців застосовують нині чинну редакцію частини другої ст. 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», таким чином протиправно зменшуючи максимальний розмір пенсії за вислугу років військовослужбовця у відставці, який припинив службу в період до 1 квітня 2014 року, до 70% відповідних сум грошового забезпечення, тим самим обмежуючи його право на соціальний захист.

Ситуація у сфері проведення перерахунку пенсій за вислугу років осіб, звільнених з військової служби, склалася у зв'язку з неузгодженістю положень законодавства в цій сфері, безсистемністю змін, що вносяться до нього, відсутністю однозначного тлумачення змісту відповідних нормативно-правових актів, що впливає на практику правозастосування.

Лише здійснення гарантованого Конституцією України права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб забезпечує відновлення права осіб, звільнених з військової служби у період до 1 квітня 2014 року, на гідне пенсійне забезпечення.

В Україні, на щастя, склалася усталена судово-практика у сфері захисту права громадян з числа осіб, які перебували на військовій службі в період до 1 квітня 2014 року, на проведення перерахунку пенсії за вислугу років зі збереженням її розміру, визначеного на момент призначення, ключове значення у формуванні якої має судове рішення, прийняте Верховним Судом 16 жовтня 2019 року в зразковій справі № 240/5401/18.

Ключові слова: соціальний захист, пенсія за вислугу років, особа, звільнена з військової служби, перерахунок пенсії.

Hudz A. O., Borychenko K. V. SOME ASPECTS OF ENSURING THE RIGHT OF PERSONS DISCHARGED FROM MILITARY SERVICE TO RECALCULATE THE PENSION FOR YEARS OF SERVICE IN CONNECTION WITH THE INCREASE IN CASH BENEFITS

The article examines some aspects of ensuring the right of persons discharged from military service to recalculate the pension for years of service in connection with the increase in cash benefits for the relevant categories of active servicemen. It is established that carrying out the corresponding recalculation of pensions, territorial divisions of the Pension fund of Ukraine together with the increased sizes of components of monetary maintenance of the corresponding categories of servicemen apply now current edition of the second part of article 13 of the Law of Ukraine "On pensions of persons discharged from military service and certain other persons", thus illegally reducing the maximum amount of pension for years of service of a retired serviceman who terminated service before April 1, 2014, to 70% of the relevant amounts cash security, thereby limiting his right to social protection.

The situation in the field of recalculation of pensions for years of service of persons discharged from military service has developed in connection with inconsistency of provisions of the legislation in this sphere, inconsistency of the changes brought to it, lack of unambiguous interpretation of the maintenance of the corresponding legal acts. law enforcement practice.

Only the exercise of the right guaranteed by the Constitution of Ukraine to appeal in court against decisions, actions or omissions of public authorities, their officials and officials, restores the right of persons discharged from military service before April 1, 2014, to a decent pension.

In Ukraine, fortunately, there is a well-established case law in the field of protection of the rights of citizens, from among those who served in the military before April 1, 2014, to recalculate the pension for years of service while maintaining its amount determined at the time of appointment, a key role in the formation of which is played by the court decision adopted by the Supreme Court on October 16, 2019 in the exemplary case № 240/5401/18.

Key words: social protection, retirement pension, person discharged from military service, pension recalculation.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1].

Соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей, забезпечується державою відповідно до ст. 19 Основного Закону України.

Відповідні положення Конституції України щодо соціального захисту колишніх військовослужбовців у виді пенсій конкретизовані Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року [2], положеннями якого закріплені державні гарантії гідного пенсійного забезпечення осіб, які мають право на пенсію, шляхом встановлення їм відповідних грошових виплат не нижче прожиткового мінімуму, визначеного законом, перерахунку призначених пенсій у зв'язку зі збільшенням рівня грошового забезпечення, надання передбачених законодавством державних соціальних гарантій, вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на їх соціальний захист. Водночас, на жаль, варто констатувати, що в сучасних умовах наявність, на перший погляд, якісних та ефективних нормативно-правових актів, якими закріплено відповідне право на проведення перерахунку пенсії осіб, звільнених з військової служби, не означає його безумовної реалізації.

Аналіз останніх досліджень. Окремі питання перерахунку пенсій осіб, звільнених з військової служби, у зв'язку зі збільшенням рівня грошового забезпечення діючих військовослужбовців досліджувались у наукових працях П.Д. Пилипенка, С.М. Синчук, І.М. Сироти, Б.І. Сташківа, Л.І. Харитонові, Н.М. Хуторян, М.М. Шумила та ін., проте відповідні наукові висновки та пропозиції були зроблені науковцями до 2018 року, тобто до моменту підвищення грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців та проведення масового перерахунку пенсійних виплат з численними порушеннями.

З урахуванням вищевикладеного **метою статті** є дослідження теоретичних та практичних проблеми забезпечення права осіб, звільнених з військової служби, на проведення перерахунку пенсії у зв'язку з підвищенням у 2018 році грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалось вище, умови, норми і порядок пенсійного забезпечення громадян України із числа осіб, які перебували на військовій службі, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію, визначаються Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року. Розділи II–IV цього нормативно-правового акта присвячені визначенню умов та порядку призначення, розміру пенсії за вислугу років, пенсії по інвалідності та пенсії у зв'язку із втратою годувальника особам з числа військовослужбовців та членам їхніх сімей.

Так, розмір пенсії військовослужбовця залежить від його вислуги років, категорії посад військової служби, участі в ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, групи інвалідності, причин та обставин смерті (загибелі) військовослужбовця. Законом також установлений максимальний розмір пенсії за вислугу років військовослужбовців, який до 1 жовтня 2011 року не повинен був, за загальним правилом, перевищувати 90%, до 1 квітня 2014 року – 80%, а нині – 70% грошового забезпечення військовослужбовця.

Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» також передбачено, що всі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку, зокрема у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, у порядку та розмірах, передбачених Кабінетом Міністрів України (ст. 63).

Так, 30 серпня 2017 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» № 704 [3], якою затверджено тарифні сітки розрядів і коефіцієнтів посадових окладів, схеми тарифних розрядів, тарифних коефіцієнтів, додаткові види грошового забезпечення, розміри надбавки за вислугу років. Цим нормативно-правовим актом встановлено, що грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу складається з посадового окладу, окладу за військовим (спеціальним) званням, щомісячних (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премії) та одноразових додаткових видів грошового забезпечення. Постанова набула чинності з 1 березня 2018 року та зумовила виникнення в осіб, звільнених з військової служби, права на проведення перерахунку пенсії у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення діючих військовослужбовців.

На практиці, проводячи відповідний перерахунок пенсій, зокрема за вислугу років, територіальні підрозділи Пенсійного фонду України разом

із підвищеними розмірами складників грошового забезпечення військовослужбовців застосовують нині чинну редакцію ч. 2 ст. 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», відповідно до якої максимальний розмір пенсії, обчислений відповідно до цієї статті, не повинен перевищувати 70% відповідних сум грошового забезпечення, тим самим обмежуючи право військовослужбовців у відставці на соціальний захист.

Відповідні зміни до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо зменшення максимального розміру пенсії за вислугу років військовослужбовців були внесені Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27 березня 2014 року [4].

Варто зазначити, що під час проведення перерахунку пенсій за вислугу років колишнім військовослужбовцям соціально зобов'язані суб'єкти не враховують, що п. 2 Розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» було передбачено, що обмеження пенсії максимальним розміром, установленим цим Законом, не поширюється на пенсіонерів, яким пенсія призначена до набрання ним чинності (тобто до 1 квітня 2014 року).

Неможливість застосування до відносин пенсіонерів, які були звільнені з військової служби до квітня 2014 року, з управліннями Пенсійного фонду України положень Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» у редакції після прийняття Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» свідчить визначена ст. 58 Конституції України заборона зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів.

Як визначено в Рішенні Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп/1997, цитоване конституційне положення означає, що закони та інші нормативно-правові акти поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття ними чинності [5].

Закріплення названого принципу на конституційному рівні є гарантією стабільності суспільних відносин, у тому числі відносин між державою і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього закону чи іншого нормативно-правового акта.

Крім того, в такому випадку право на перерахунок пенсії за вислугу років є елементом правосуб'єктності військовослужбовця у відставці, що

виникла ще в момент призначення відповідної пенсійної виплати. Тобто проведення перерахунку пенсії за вислугу років колишнього військовослужбовця є не самостійними правовідносинами, а проявом пенсійних правовідносин, що склалися і тривають з моменту його виходу на пенсію. Відповідно, право на перерахунок пенсії є елементом права на пенсійне забезпечення як складової частини права на соціальний захист.

Виходячи з вищезазначеного і враховуючи цитовані вище положення галузевого законодавства, варто зазначити, що під час проведення перерахунку пенсії відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» не може бути змінений її основний розмір (відсотковий показник), визначений у момент призначення, оскільки це суперечить засадам верховенства права, законності та самій ідеї соціально-забезпечувального законодавства.

Розмір пенсійної виплати визначається в момент її призначення та може бути змінений лише в разі встановлення відповідних фактів, що мають юридичне значення (наприклад, зміни вислуги років, переходу з одного виду пенсії на інший). Зміна законодавства, зокрема що стосується визначення розміру пенсій за вислугу років військовослужбовців, не є тією обставиною, що може бути врахована соціально зобов'язаними суб'єктами для визначення обсягу соціальних прав військовослужбовців у відставці.

Крім того, в даному аспекті доцільно зауважити, що механізм перерахунку пенсії, в т.ч. й за вислугу років військовослужбовців, покликаний виключно «осучаснити» відповідну виплату соціального характеру шляхом застосування державних соціальних стандартів (прожитковий мінімум) та державних соціальних гарантій (розмір оплати праці, грошового забезпечення), що підвищуються з кожним роком. При цьому безпосередньо формула визначення розміру пенсії за вислугу років військовослужбовців має залишатися незмінною.

На цю обставину звернув увагу й орган законодавчої влади, яким у першому читанні 3 грудня 2020 року був прийнятий проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо відновлення дії попередніх редакцій норм зазначеного Закону» № 2141. Одним із положень проекту є пропозиція встановити, що: максимальний розмір пенсії за вислугу років не повинен перевищувати 90% відповідних сум грошового забезпечення замість 70%, встановлених натепер [6].

Необхідність прийняття названого проекту пояснюється тим, що протягом 2014–2019 років у редакції ч. 2 ст. 13 та ч. 4 ст. 63 Закону Украї-

ни «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» були внесені відповідні зміни з порушенням законодавства, зокрема без залучення чи повідомлення представників громадянського суспільства у сфері пенсійного забезпечення, без дотримання вимог ч. 3 ст. 22, п. 6 ч. 1 ст. 92 Конституції України.

Як зазначають автори проєкту, сучасна ситуація у сфері нормативного забезпечення права колишніх військовослужбовців на перерахунок їхніх пенсій за вислугу років призвела до виникнення диспропорції та дискримінації в пенсійному забезпеченні військовослужбовців, звільнених у різний період служби, що у свою чергу викликало сильну соціальну напругу у ветеранському середовищі, що проявилась у значній кількості звернень уповноважених осіб до суду за захистом своїх прав.

Доцільно наголосити, що фактично ідея внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» виникла з огляду на усталену судову практику у сфері захисту права громадян із числа осіб, які перебували на військовій службі, на проведення перерахунку пенсії за вислугу років зі збереженням її розміру, визначеного на момент призначення.

Відповідна правова позиція викладена в постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року за наслідками розгляду зразкової справи № 240/5401/18 (Пз/9901/58/18) [7].

Так, у постанові від 16 жовтня 2019 року в зразковій справі № 240/5401/18 Верховний Суд дійшов висновку, що в перерахунку пенсії з 1 січня 2018 року відповідно до ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» відсутні підстави для застосування механізму нового обчислення пенсії із застосуванням норм ч. 2 ст. 13 указаного Закону, яка застосовується саме під час призначення пенсії. Тому в разі перерахунку пенсії змінною величиною є лише розмір грошового забезпечення, натомість відсоткове значення розміру основної пенсії, яке обчислювалося під час її призначення відповідно до наявної вислуги років, є незмінним.

Відповідно до ст. 290 КАС України висновки Верховного Суду, зроблені за результатами розгляду зразкових справ, зумовлюють типове застосування норм матеріального права та порядок застосування таких норм [8].

Висновки. З урахуванням вищевикладеного варто констатувати, що в сучасних умовах створений хоча й неякісний, проте ефективний механізм забезпечення права громадян, з числа осіб, які перебували на військовій службі, на проведення перерахунку пенсії за вислугу років зі збереженням її розміру, визначеного на момент призначення. Незважаючи на неузгодженість положень законодавства в цій сфері, відсутність його однозначного тлумачення, що впливає на практику правозастосування, існування ефективного судового захисту порушених прав забезпечує відновлення права осіб, звільнених з військової служби, на гідне пенсійне забезпечення.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квітня 1992 року № 2262-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.
3. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 704. *Офіційний вісник України*. 2017. № 77. Ст. 2374.
4. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні : Закон України від 27 березня 2014 року № 1166-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20–21. Ст. 745.
5. Рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243-21, 243-22, 243-25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата) від 13 травня 1997 року № 1-зп. *Офіційний вісник України*. 1997. № 20. Ст. 117.
6. Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо відновлення дії попередніх редакцій норм зазначеного Закону : Проєкт Закону від 13 вересня 2019 року № 2141. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66840
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у зразковій справі № 240/5401/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
8. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.